

Frågor och svar om den nya lagändringen

Bakgrund till lagändringen

Sedan länge har faderskapspresumtion gällt enligt svensk lag, det vill säga att en man som är gift med en kvinna som föder barn förutsätts vara barnets far. Den 1 januari 2022 införs regler om föräldraskapspresumtioner motsvarande faderskapspresumtionen för gifta, kvinnliga par som är föräldrar och gifta föräldrar där en eller båda har ändrat könstillhörighet.

Vad innebär de nya reglerna?

De nya reglerna innebär att föräldraskap enligt 1 kap. 9 § föräldrabalken ska presumeras (förutsättas) för den kvinna som är gift eller registrerad partner med den som fött barnet. Ett rättsligt föräldraskap ska även enligt 1 kap. 11 a § föräldrabalken presumeras när den som har fött ett barn är gift och en av makarna eller båda har ändrat könstillhörighet. Båda föräldrarna blir även per automatik barnets vårdnadshavare.

De nya reglerna gäller för de barn som föds den 1 januari 2022 eller därefter. Gifta kvinnliga par och gifta par där en eller båda har ändrat könstillhörighet som får barn före årsskiftet kommer fortfarande att behöva besöka socialnämnden även om de gör det efter årsskiftet.

Presumtionerna ska gälla även när den make eller registrerade partner som inte har fött barnet har avlidit och barnet föds inom sådan tid efter hans eller hennes död att barnet kan ha blivit till dessförinnan.

Presumerat föräldraskap innebär att det är äktenskapet som får rättslig verkan för föräldraskapet vid barnets födelse. Innebörden av en föräldraskapspresumtion är att föräldraskapet följer av lag och inte behöver fastställas genom en bekräftelse eller en dom.

Fyra villkor som föräldrabalken ställer som krav för föräldraskap är:

- Den assisterade befruktningen (insemination eller befruktning utanför kroppen) har gjorts med samtycke av make, registrerad partner eller sambo till den som fött barnet.
- Med hänsyn till samtliga omständigheter är det sannolikt att barnet har tillkommit genom den assisterade befruktningen.
- Den assisterade befruktningen har utförts vid behörig inrättning.
- Barnet har rätt att ta del av uppgifter om spermiedonatorn.

Behöver jag göra något aktivt för att bli juridisk förälder efter den 1 januari 2022?

De nya reglerna innebär att den kvinna som är gift eller registrerad partner med den som fött barnet automatiskt registreras som förälder efter att barnet har fötts, om barnet föds den 1 januari 2022 eller därefter. Ett rättsligt föräldraskap registreras även automatiskt när den som har fött ett barn är gift och en av makarna eller båda har ändrat könstillhörighet.

Det innebär att det är äktenskapet som får rättslig verkan för föräldraskapet vid barnets födsel och föräldraskapet följer direkt vid barnets födsel och behöver inte fastställas genom utredning vid socialnämnden eller genom dom. Några handlingar skickas därmed inte hem till föräldrarna.

Eftersom föräldraskapet registreras automatiskt för dessa föräldrar när barnet är fött innebär det att det inte kommer att ske någon kontroll vare sig av domstol eller socialnämnd om kriterierna för ett rättsligt föräldraskap vid assisterad befruktning med donerade spermier är uppfyllda.

Det är viktigt att veta att den som är gift med den som föder barnet automatiskt registreras som barnets rättsliga förälder utan att någon myndighet kontrollerar att föräldraskapets villkor är uppfyllda. Det är också viktigt att de som blir föräldrar genom spermiedonation tar reda på vilka villkoren är för att undvika en situation där ett föräldraskap som har registrerats automatiskt kan ifrågasättas och hävas för att kriterierna inte är uppfyllda. Vet föräldrarna med sig att kriterierna inte är uppfyllda ska de se till att den som inte fött barnet bli förälder genom adoption istället för att per automatik registreras som förälder genom föräldraskapspresumtionen.

Vad menas med myndighetskontroll? Hur görs denna?

De nya bestämmelserna avseende föräldraskapspresumtion innebär att det inte per automatik kommer att ske en myndighetskontroll av om kriterierna för ett rättsligt föräldraskap vid assisterad befruktning med donerade spermier är uppfyllda om den som föder barnet är gift.

Föräldrar som är gifta blir automatiskt registrerade som föräldrar även om dessa villkor inte är uppfyllda. Men om något av de fyra ovanstående kriterierna inte är uppfyllda kan föräldraskapspresumtionen senare komma att hävas.

För sambos kommer fortfarande en myndighetskontroll att göras i form av ett besök hos socialnämnden som kontrollerar att kriterierna är uppfyllda innan en föräldraskapsbekräftelse kan godkännas. Är då exempelvis donatorn anonym så kommer den som fött barnet att inledningsvis registreras som ensamstående och sambon får ansöka om att adoptera barnet.

Kommer det finnas tillfällen då det fortfarande behövs en närståendeadoption efter 1 januari 2022?

Ja, om någon av de fyra kriterierna enligt nedan inte är uppfyllda.

Make eller registrerad partner till den som fött barnet ska automatiskt anses som barnets förälder om samtliga av dessa fyra villkor är uppfyllda:

- Den assisterade befruktningen (insemination eller befruktning utanför kroppen) har gjorts med samtycke av make, registrerad partner eller sambo till den som fött barnet.
- Med hänsyn till samtliga omständigheter är det sannolikt att barnet har tillkommit genom den assisterade befruktningen.
- Den assisterade befruktningen har utförts vid behörig inrättning.
- Barnet har rätt att ta del av uppgifter om spermiedonatorn.

Men om något av de fyra ovanstående villkoren inte är uppfyllda kan föräldraskapspresumtionen senare komma att hävas.

Om föräldrarna låter föräldraskapet vara registrerat i enlighet med presumtionen trots att kriterierna för föräldraskap saknas, exempelvis om barnet har tillkommit genom heminsemination eller genom en assisterad befruktning utomlands med anonym donator eller att den assisterade befruktningen inte utförts vid en behörig inrättning eller utan samtycke från den andra föräldern kan föräldraskapet senare komma att hävas. I dessa fall ska i stället ett faderskap fastställas för den man vars spermier använts. En felaktig föräldraskapspresumtion kan framkomma i ett senare skede av barnets och föräldrarnas liv och föräldraskapet kan då komma att hävas. Det finns inte någon begränsning i tid för möjligheten att häva en felaktig föräldraskapspresumtion.

För att juridiskt befästa ett föräldraskap som inte uppfyller de villkor som redogjorts för ovan och för att undvika en framtida oönskad hävning behöver föräldraskapspresumtionen först hävas och barnet därefter adopteras av maken, den registrerade partnern eller sambon till den som fött barnet.

Maken eller den registrerade partnern till den som fött barnet behöver alltså först ansöka om att häva föräldraskapspresumtionen och kan därefter ansöka hos tingsrätten om att som närstående få adoptera barnet för att det ska bli ett rättsligt föräldraskap.

Gäller dessa bestämmelser även familjer med fler än två föräldrar?

Nej, lagändringen innebär ingen förändring i hur många juridiska föräldrar ett barn kan ha, det är fortfarande två juridiska föräldrar som gäller.

Vad gäller för assisterad befruktning i utlandet, exempelvis där två gifta kvinnor fått hjälp i Danmark?

Det spelar ingen roll om den assisterade befruktningen skett i utlandet bara den skett på en behörig inrättning och att barnet har rätt att ta del av uppgifter om spermiedonatorn. För det fall den assisterade befruktningen skett i utlandet, ex. Danmark, ska det ha skett vid en behörig inrättning. Behörig inrättning innebär att den klinik som genomför den assisterade befruktningen ska ha tillstånd, antingen att den fått det genom en myndighet eller att det följer av lag i det landet, exempelvis genom att inrättningen har tillstånd att utföra assisterad befruktning. Behörigheten måste också omfatta den typ av behandling som har utförts i det enskilda fallet, till exempel en insemination med donerade spermier. Detta är något som blivande föräldrar bör fråga kliniken om vid val av klinik.

Vad gäller vid heminsemination?

Vid heminsemination uppfylls inte kravet att den assisterade befruktningen ska ha skett på behörig inrättning och ett föräldraskap kan därför inte fastställas.

Kan du förklara hur man resonerar kring att den rättsliga relationen mellan barnet och den förälder som inte fött barnet kan upphöra?

Det är den som fött barnet, den som registrerats som förälder på grund av att den var gift med den som fött barnet samt barnet som kan initiera en hävning. Det finns även situationer när arvingar till den som registrerats som förälder av ekonomiska, arvsrättsliga skäl har rätt att föra talan om att häva föräldraskapet. Barnets talan kan i vissa fall föras av socialnämnden. Exempelvis kan det handla om att föräldrarna vet om att villkoren inte är uppfyllda och senare vid en separation vill någon av föräldrarna häva föräldraskapet.

En utomstående person som anser sig vara far till ett barn som fötts under ett äktenskap har ingen rätt att begära en utredning om föräldraskapet. Däremot kan personen anmäla till socialnämnden att han anser sig vara far till barnet. Efter en förhandsprövning kan en utredning inledas även om vårdnadshavaren eller make eller registrerad partner motsätter sig detta. Om utredningen leder fram till att makens eller registrerade partnern i äktenskapet inte kan vara förälder till barnet kan föräldraskapspresumtionen hävas genom ett så kallat trepartsärende. Det innebär att när det står klart för den som fött barnet och maken eller den registrerade partnern att maken eller den registrerade partnern inte är barnets förälder kan maken eller den registrerade partnern godkänna en annan persons bekräftelse av faderskapet eller föräldraskapet.

Vid ett trepartsärende hävs makens eller den registrerade partnerns presumerade föräldraskap samtidigt som den andra personens faderskap eller föräldraskap fastställs.

Om det inte är möjligt häva föräldraskapet genom ett trepartsärende kan ärendet överlämnas till domstol.

Är det någon skillnad på ett presumerat föräldraskap och ett föräldraskap som tillkommit genom en närståendeoption?

För det fall samtliga villkor för föräldraskap vid assisterad befruktning är uppfyllda är det inte någon rättslig skillnad mellan ett presumerat föräldraskap och ett föräldraskap som fastställts genom närståendeoption. För det fall det skett en närståendeoption har föräldraskapet fastställts på ett rättsligt korrekt sätt och föräldraskapet kan inte hävas.

Vad innebär de nya bestämmelserna i föräldraskapsbalken för par som inte är gifta?

De nya bestämmelserna avseende föräldraskapspresumtion gäller gifta föräldrar. Är föräldrarna inte gifta behöver föräldraskapet fastställas genom en utredning hos socialnämnden. Socialnämnden utreder förutsättningarna för att fastställa den person som inte har fött barnet som rättslig förälder. Denna utredning görs i form av ett besök hos socialnämnden som kontrollerar att kriterierna är uppfyllda innan en föräldraskapsbekräftelse kan godkännas. Samtliga fyra villkor för föräldraskap vid assisterad befruktning måste vara uppfyllda för att ett rättsligt korrekt föräldraskap ska kunna fastställas. Är exempelvis donatorn anonym så kommer den som fött barnet att inledningsvis registreras som ensamstående och sambon får ansöka om att adoptera barnet.

Om man tittar på de nya bestämmelserna utifrån barnets perspektiv, vilka fördelar respektive nackdelar finns?

Föräldraskapet har stor betydelse för både barn och föräldrar. Förutom det familjerättsliga band som föräldraskapet knyter mellan barn och förälder är olika rättigheter och skyldigheter knutna till det rättsliga föräldraskapet, bl.a. rätten till arv och skyldigheten att betala underhåll till ett barn. Även reglerna om vårdnaden om ett barn knyter an till det rättsliga föräldraskapet.

Mot den bakgrunden är det angeläget att ett korrekt föräldraskap kan etableras så snabbt som möjligt. En utgångspunkt är att den föräldraskapsrättsliga regleringen ska vara jämlik och inte skilja på personer utifrån sexuell läggning eller kön. Det är viktigt att regleringen – med utgångspunkt i barnets bästa – fortsätter att utvecklas i takt med samhället i övrigt och återspeglar att familjekonstellationer kan se olika ut.

Det finns en risk för att föräldrar låter föräldraskapet vara registrerat i enlighet med presumtionen trots att förutsättningar för föräldraskap saknas, t.ex. om barnet har tillkommit genom heminsemination eller genom en assisterad befruktning utomlands med anonym donator. Detta kan framkomma i ett senare skede, t.ex. vid en tvist i samband med en separation eller ett dödsfall, och föräldraskapet kan då komma att hävas.

Följderna av ett hävande av föräldraskapet, i synnerhet om det sker när barnet har hunnit etablera familjeband med föräldern kan vara ingripande och olyckliga både för barnet och för den förälder som anser sig vara barnets förälder. Hävs föräldraskapet går barnet miste om en rättslig förälder.

Om föräldrarna haft gemensam vårdnad ges den som fött barnet ensam vårdnad och har ensam beslutanderätt i viktiga frågor som rör barnet.

Barnets rätt till umgänge med den vars föräldraskap har hävts kan också påverkas. Det är bara socialnämnden som kan initiera ett ärende i domstol om att någon annan än barnets rättsliga förälder vill ha umgänge med barnet. Den vars föräldraskap har hävts kan alltså inte själv väcka talan om detta. Socialnämnden väcker sällan talan om umgänge med annan närstående än barnets rättsliga förälder, varför möjligheterna att få till stånd ett umgänge med den vars föräldraskap har hävts kan vara små.

Barnet riskerar vidare att inte enbart att förlora en förälder utan även bandet med hela dennes familj. Kontakten med dessa kan visserligen upprätthållas, men det finns också en risk att kontakten successivt upphör. På grund av de små möjligheter som finns att få umgängerätt fastställd till en person som barnet står särskilt nära har barnet små möjligheter att behålla kontakten med sina tidigare släktingar.

Barnet är således i vissa fall beroende av att den som fött barnet tillförsäkrar barnets rätt till

umgänge både med en tidigare rättslig förälder och tidigare släktingar, vilket kanske inte görs då det vanligtvis föreligger en konfliktsituation vid hävande av föräldraskapet.

När det gäller rätten för ett barn att få kännedom om sitt ursprung innebär införandet av de nya bestämmelserna om föräldraskapspresumtion att det inte längre kommer att finnas dokumentation hos kommuner och domstolar i och med att något föräldraskap inte behöver fastställas.

Barnets rätt till kännedom om sitt ursprung kan dock tillgodoses genom nuvarande regler om att det ska finnas en anteckning om donatorn i en särskild journal och att socialnämnden är skyldig att hjälpa barnet att ta reda på om det finns uppgifter antecknade i en sådan journal. Sedan den 1 januari 2019 gäller även att ett barn som har tillkommit genom en assisterad befruktning med donerade könsceller har rätt att av sina föräldrar få veta det. Föräldrarna ska så snart det är lämpligt upplysa barnet om att han eller hon har tillkommit genom en sådan behandling.

Mer information

MFoF har samlat all information om de nya bestämmelserna avseende föräldraskapspresumtion på sin hemsida. Gå gärna in och läs mer här: [Föräldraskapspresumtion - MFoF](#)